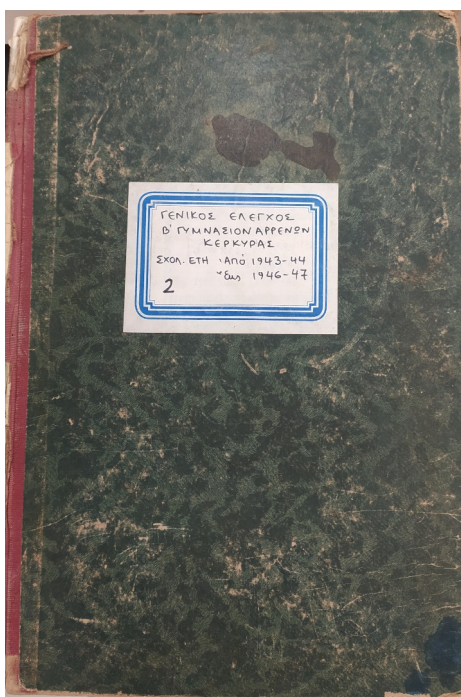

2ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΑΡΡΕΝΩΝ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

Τα σχολεία αναζητούν την ιστορία τους

2ο Γενικό Λύκειο Κέρκυρας

ΚΕΡΚΥΡΑ, Σχ. Έτος 2021-2022

Υπεύθυνες Εκπαιδευτικοί
Μαρίνα Κρητικού ΠΕ02
Θεοδώρα Κουρή ΠΕ 02

Μαθήτριες Β΄ Τάξης 2ου ΓΕΛ Κέρκυρας
Αλέξη Δέσποινα - Σταματέλα
Καρύδη Κωνσταντίνα - Δέσποινα
Μουζακίτη Αικατερίνη - Ζωή
Μπούμπα Ελένη
Σαλαμπάση Ευγενία - Ελισάβετ

Πρόλογος

Με μεγάλη χαρά χαιρετίζω τη συγγραφή της ιστορίας του 2ου Γυμνασίου Αρρένων Κέρκυρας, του αστικού σχολείου της Μέσης Εκπαίδευσης της Κέρκυρας των μαθητικών μου χρόνων. Είχα τη χαρά να βρεθώ μαθητής του από το 1960 έως το 1966 και να υπηρετώ σε αυτό ως καθηγητής από το 1976 έως το 2009, όταν συνταξιοδοτήθηκα. Τριάντα εννέα χρόνια της ζωής μου συνδέονται με αυτό και οι αναμνήσεις με γεμίζουν υπερηφάνεια και χαρά. Το υπηρέτησαν άξιοι εκπαιδευτικοί και φοίτησαν σε αυτό μαθητές οι οποίοι στη συνέχεια υπήρξαν λαμπροί επιστήμονες. Άξιοι συγχαρητηρίων είναι όσοι εργάστηκαν για το πόνημα αυτό, εκπαιδευτικοί και μαθητές. Με τα έργα αυτά προβάλλεται και φωτίζεται το ιστορικό και εκπαιδευτικό γίγνεσθαι της πόλης μας. Είθε τέτοιες προσπάθειες να βρουν μιμητές.

Κέρκυρα, 29 Μαΐου 2022
Ανδρέας Κρητικός Φιλολόγος
Συνταξιούχος Εκπαιδευτικός

Εκπαίδευση

Με τον όρο “εκπαίδευση” νοείται η μόρφωση των νέων η οποία παρέχεται από την πολιτεία, την κοινωνική ομάδα ή από άλλο φορέα, οργανωμένα, σε δημόσια ιδρύματα, κρατικά ή ιδιωτικά. Πρόκειται για τη συστηματική μετάδοση γνώσεων, δεξιοτήτων και αξιών. Μέσω της εκπαίδευσης το άτομο οδηγείται από την αμάθεια στη γνώση, αποκτά κριτική σκέψη, γίνεται αυτόνομο και υπεύθυνο¹. Η εκπαίδευση είναι σημαντική, γιατί αυτοσκοπός της είναι η αναζήτηση της γνώσης. Παίζει καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη και στην ευτυχία του ατόμου, προάγει μια λογική και ανθρωπιστική στάση ζωής και έχει κοινωνικό και πολιτικό σκοπό². Ακόμα, η εκπαίδευση είναι ένας σπουδαίος παράγοντας κοινωνικοποίησης³.

Η εκπαίδευση κατά τη δικτατορία Μεταξά

Την περίοδο 1936 – 1939 στη Δευτεροβάθμια (Μέση) Εκπαίδευση ιδρύθηκαν πολλοί και διαφορετικοί τύποι σχολείων από το καθεστώς της 4ης Αυγούστου. Τέτοια σχολεία ήταν το *Αστικόν σχολείον* (5 έτη), το *Προγυμνάσιον* (5 έτη), το *Κλασσικόν Γυμνάσιον* (8 έτη), το *Πρακτικόν Λύκειον* (8 έτη) και άλλα. Το 1939 τα *Αστικά σχολεία* μετατράπηκαν σε τριτάξια. Σε αυτά φοιτούσαν απόφοιτοι Δημοτικού μετά από την επιτυχία τους στις εισαγωγικές εξετάσεις. Από το ίδιο έτος καταργήθηκαν το *Κλασσικόν Γυμνάσιον*, το *Πρακτικόν Λύκειον* και το *Προγυμνάσιον* και ιδρύθηκαν δύο κύκλοι μέσης γενικής εκπαίδευσης, ο κατώτερος κύκλος διάρκειας 6 ετών, το *Γυμνάσιον* και ο ανώτερος κύκλος διάρκειας 2 ετών το *Λύκειον*. Το *Λύκειο* αποτελούταν από δύο τμήματα, το Θεωρητικό και το Πρακτικό. Ταυτόχρονα, επανήλθε η καταβολή διδασκάλων για τη φοίτηση των μαθητών στη μέση, την ανώτερη και την ανώτατη εκπαίδευση.

Το νομοθετικό έργο της δικτατορίας Μεταξά, που αφορά την εκπαίδευση, αποτυπώθηκε στους Α.Ν. 770/1937, Α.Ν. 1800/1939 και Α.Ν. 1845/1939. Σύμφωνα με το καθεστώς, η Μέση και η Ανώτερη Εκπαίδευση έπρεπε να είναι απρόσιτη για ένα μεγάλο ποσοστό του ελληνικού λαού. Το καθεστώς Μεταξά ίδρυσε το 1937 τον Οργανισμό Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων (ΟΕΣΒ) με σκοπό την έκδοση και διάθεση διδακτικών βιβλίων σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης. Το Νοέμβριο του 1938 ο Ιωάννης Μεταξάς ανέλαβε ο ίδιος το Υπουργείο Παιδείας, τοποθέτησε στρατιωτικούς σε καίριες θέσεις και τους ανέθεσε την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών. Όσον αφορά τη γλώσσα, ο Μεταξάς τάχθηκε υπέρ της δημοτικής, καθώς ήταν η γλώσσα στην οποία γράφτηκε ο Εθνικός Ύμνος.

Η εκπαίδευση στα χρόνια της Κατοχής⁴

Σύμφωνα με τον νόμο 4373/13 Αυγούστου 1929 η Μέση Εκπαίδευση είχε σκοπό την επιστημονική προετοιμασία όσων θα συνέχιζαν τις σπουδές τους στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση

1 Παπανούτσος, 1975: 258, Παπάς, 1997: 84, Καραγεώργος, 2000: 26, Κογκούλης, 1997: 144

2 Blackledge & Hunt, 1995: 406-408

3 Blackledge & Hunt, 1995: 105

4 Γιαννάκου & Συμεωνίδου, 2014, Καλαράντε, 2016, Μουντζούρη, 2020, Σταματίου, 2020, <https://ilioupoli.gr/mea-nea/i-paideia-stin-antistasi>

αλλά και η διάπλαση χρηστών πολιτών. Τα σχολεία της Μέσης Εκπαίδευσης ήταν τα Γυμνάσια και τα Πρακτικά Λύκεια. Στα σχολεία της Μέσης Εκπαίδευσης υπάγονταν και τα διδασκαλεία κάθε βαθμού, τα ημιγυμνάσια και τα ανώτερα παρθεναγωγεία. Τα Γυμνάσια και τα Πρακτικά Λύκεια διαρκούσαν 6 χρόνια το καθένα και σε αυτά γίνονταν δεκτοί οι μαθητές μετά από εισιτήριες εξετάσεις με απολυτήριο Έκτης τάξης δημόσιου ή ιδιωτικού Δημοτικού σχολείου. Το αναλυτικό πρόγραμμα των δύο κατώτερων τάξεων του Γυμνασίου και του Πρακτικού Λυκείου ήταν το ίδιο. Σε περίπτωση που οι δύο τύποι συνυπήρχαν στην ίδια πόλη, τότε μπορούσαν να συγχωνευτούν σε ένα εκπαιδευτήριο με τον τίτλο “Σχολή Μέσης Εκπαίδευσης”, αν υπήρχε κατάλληλο διδακτήριο για τη λειτουργία τους. Έτσι, η Σχολή Μέσης Εκπαίδευσης που αποτελούταν από έξι τάξεις, διαιρούταν από την τρίτη τάξη σε δύο τμήματα, Κλασικό και Πρακτικό με ξεχωριστό διευθυντή το καθένα. Οι μαθητές εγγράφονταν σε όποιο τμήμα επιθυμούσαν χωρίς εξετάσεις. Το Διάταγμα της 18ης Νοεμβρίου 1931 καθόριζε το Ωρολόγιο Πρόγραμμα των μαθημάτων του Γυμνασίου. Τα υποχρεωτικά μαθήματα ήταν, συνολικά, από 9 ως 13 και 5 προαιρετικά. Οι ώρες διδασκαλίας ήταν 30 την εβδομάδα για κάθε τάξη εκτός από τα προαιρετικά⁵.

Το χειμώνα του 1941-1942 πολλοί άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους, ανάμεσά τους και 60.000 παιδιά, εξαιτίας του λιμού. Περίπου 400.000 παιδιά, περίπου, έμειναν ορφανά και περιφέρονταν στους δρόμους των πόλεων, καθώς ήταν απροστάτευτα. Στην εκπαίδευση οι καταστροφές υλικοτεχνικής υποδομής ήταν πρωτοφανείς και πολύ μεγάλες. Σε όσες περιοχές είχαν οι Βούλγαροι υπό τον έλεγχό τους έγινε προσπάθεια αλλοίωσης της εθνικής ταυτότητας με την επιβολή της διδασκαλίας της βουλγαρικής γλώσσας έναντι της ελληνικής, το κλείσιμο των ελληνικών σχολείων και τις εκδιώξεις των Ελλήνων εκπαιδευτικών. Μάλιστα, προκειμένου να δελεάσουν τους Έλληνες μαθητές, πρόσφεραν δωρεάν σίτιση στα βουλγαρικά σχολεία.

Στις περιοχές που βρίσκονταν υπό γερμανική και ιταλική κατοχή όλες οι βαθμίδες της εκπαίδευσης υπολειπούνταν λόγω του κινδύνου των βομβαρδισμών και του φόβου των αντιποίνων για τη Αντίσταση. Σύμφωνα με στοιχεία του περιοδικού “Διδακταλικό Βήμα” οι κατακτητές επέταξαν 8.345 σχολικά κτίρια και από αυτά μόνο 719 έμειναν απείραχτα. Παράλληλα, σημειώθηκε μεγάλη έλλειψη διδακτικού προσωπικού, καθώς οι εκπαιδευτικοί είχαν στελεχώσει τον ελληνικό στρατό ως έφεδροι αξιωματικοί στο μέτωπο της Αλβανίας και πολλοί έχασαν τη ζωή τους. Ακόμα, πάρα πολλοί εντάχθηκαν στην Αντίσταση και στο ΕΑΜ. Ωστόσο, παρά τη μεγάλη μαθητική διαρροή, οι κατοχικές κυβερνήσεις αντιμετώπιζαν την εκπαίδευση ως θεσμό που λειτουργούσε υπό κανονικές συνθήκες.

Η έναρξη του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου και η τριπλή Κατοχή που ακολούθησε δημιούργησαν πολύ μεγάλα προβλήματα και εμπόδισαν κάθε μεταρρύθμιση. Το σχολικό έτος 1940-1941 διήρκεσε μόλις τρεις μήνες, ενώ το σχολικό έτος 1941-1942 περίπου 20-25 μέρες. Η διδασκαλία, όπου ήταν δυνατό να πραγματοποιηθεί, διαρκούσε 2-3 ώρες την ημέρα. Η ίδια κατάσταση συνεχίστηκε και τα επόμενα χρόνια της Κατοχής. Το Γυμνάσιο ήταν το μόνο από τα σχολεία της Μέσης Εκπαίδευσης που λειτούργησε ως ένα βαθμό και για μικρά χρονικά διαστήματα με μεγάλες ελλείψεις σε προσωπικό και διδακτήρια. Απαγορευόταν η κοινή φοίτηση αγοριών και κοριτσιών στα Γυμνάσια και τα Λύκεια σύμφωνα με το νόμο Α.Ν. 1949/1939. Το σχολικό έτος 1943-1944 άρχισε να λειτουργεί η έβδομη τάξη σε κάθε Γυμνάσιο εφόσον προσέρχονταν για εγγραφή τουλάχιστον τριάντα μαθητές. Επίσης, δινόταν η δυνατότητα διαίρεσης των δύο προστιθέμενων τάξεων σε δύο τμήματα για την καθεμιά, ένα κλασικής και ένα πρακτικής κατεύθυνσης, για τα Γυμνάσια που είχαν την έδρα τους σε πρωτεύουσα του νομού ή σε πόλη με πληθυσμό πάνω από 10.000 κατοίκους. Οι απόφοιτοι του κλασικού Γυμνασίου ή τμήματος κλασικής κατεύθυνσης είχαν τα ίδια προσόντα και δικαιώματα με τους κατόχους απολυτηρίου εξατάξιου Γυμνασίου παλαιού τύπου, ενώ οι κάτοχοι απολυτηρίου πρακτικής κατεύθυνσης τμήματος ή Γυμνασίου είχαν τα ίδια με εκείνους των Πρακτικών Λυκείων.

Το διδακτικό προσωπικό αντιμετώπισε πολυάριθμες δυσκολίες προκειμένου να ανταποκριθεί στις εκπαιδευτικές απαιτήσεις. Πολλοί Δάσκαλοι και καθηγητές λαμβάνοντας μέρος στις μάχες στο αλβανικό μέτωπο τραυματίζονταν σοβαρά ή και σκοτώνονταν. Επιπλέον, οι εκπαιδευτικοί, όπως και η πλειονότητα των πολιτών την περίοδο αυτή, καλούνταν να αντιμετωπίσουν έναν κοινό εχθρό,

την πείνα. Προκειμένου να λύσουν το επισιτιστικό τους πρόβλημα, ζητούσαν αποσπάσεις σε μεγάλες πόλεις μετά τον πρώτο χειμώνα. Αυτό είχε αποτέλεσμα την έλλειψη προσωπικού στα επαρχιακά σχολεία η οποία οδήγησε στην αναστολή της λειτουργίας τους. Οι ίδιοι υποχρεούνταν να ακολουθούν τις εντολές της κυβέρνησης ,ενώ τα βιβλία και τα μαθήματα υποβάλλονταν σε τακτικούς ελέγχους από τις δυνάμεις της κατοχής και λογοκρίνονταν, ώστε να ταυτίζονται με τις απόψεις τους. Ωστόσο, πολλοί ήταν εκείνοι που έλαβαν μέρος στην αντίσταση, ενώ άλλοι μέσω των μαθημάτων φρόντισαν, όσο μπορούσαν, να διατηρήσουν το απελευθερωτικό πνεύμα των μαθητών.

Οι μαθητές, με τη σειρά τους, έντονα επηρεασμένοι από την κατάσταση που επικρατούσε στη χώρα είτε παρακολουθούσαν περιστασιακά τα μαθήματα είτε παρατούσαν ολοκληρωτικά το σχολείο. Πολλά παιδιά ηττούνταν από την πείνα και τις ασθένειες. Τα Δημοτικά σχολεία δεν αποσκοπούσαν στη μόρφωση αλλά στην απασχόληση των παιδιών. Τα Γυμνάσια ήταν, πράγματι, αντιστασιακές εστίες , καθώς οι μαθητές των μεγαλύτερων τάξεων γίνονταν μέλη αντιστασιακών οργανώσεων. Μια από τις κυριότερες οργανώσεις ήταν η ΕΠΟΝ. Οι μαθητές συμμετείχαν σε όλες τις διαδηλώσεις που έλαβαν χώρα την περίοδο της κατοχής, εκ των οποίων αρκετοί φυλακίστηκαν και εκτελέστηκαν.

Η ενδυμασία των μαθητών⁶

Στις 8 Μαΐου του 1876 το Υπουργικό Συμβούλιο αποφάσισε και ανακοίνωσε την καθιέρωση στολής με την οποία όφειλαν να είναι ενδεδυμένοι οι μαθητές των σχολείων. Η στολή αποτελούταν από «ιμάτιο, περισκελίδα, πύλο και μανδύα». Το πηλήκιο, όμοιο με των στρατιωτικών, αντί για στέμμα έφερε «χιαστί διασταυρούμενους κλάδους ελαίας και δάφνης» και «υπέρ αυτών, γλαύκα (το σύμβολο της θεάς Αθηνάς, ως ένδειξη σοφίας). Υπό αυτών, δε, τα του παιδευτηρίου, αρχικά, γράμματα». Τα «κομβία» έπρεπε να ήταν ορείχαλκα «φέροντα έμβλημα ανάγλυφον γλαύκα». Με συμπληρωματική εγκύκλιο υπό τον τίτλο «περί του αριθμού των κομβίων του ιματίου», τα οποία «ορίζονται εις τέσσερα, τα δε της χλαμύδος εις εξ». Μέχρι τις αρχές του 20ου αι. τα διατάγματα και οι εγκύκλιοι περί της περιβολής και της συμπεριφοράς των μαθητών μεταβάλλονταν διαρκώς. Κατά τις δεκαετίες μετά τους πολέμους οι μαθήτριες, που αποτελούν πλέον υπολογίσιμη κοινότητα στα σχολεία, είναι ενδεδυμένες με μαύρη ποδιά, λευκό γιακά και λευκά σοσόνια, στο όνομα της «ομοιομορφίας των μαθητών και της συνοχής των μαθητικών κοινοτήτων».

Ο ιταλικός φασισμός και οι Πρόσφυγες του Πόντου στην Κέρκυρα⁷

Στις 20 Ιανουαρίου του 1923 Πόντιοι πρόσφυγες αποβιβάστηκαν στην Κέρκυρα. Εγκαταστάθηκαν σε επιταγμένες κατοικίες και αποθήκες. Κυρίως, όμως, βρήκαν καταφύγιο σε χώρους του Παλαιού Φρουρίου, αποθήκες, ακόμα και στο Δημοτικό θέατρο, χώροι οι οποίοι δεν έθιγαν οικονομικής φύσεως συμφέροντα των γηγενών, καθώς η κερκυραϊκή κοινωνία αντέδρασε στην επίταξη κτιρίων και χώρων για τη στέγαση των προσφύγων.

Όταν επιτέθηκαν οι Ιταλοί στην Κέρκυρα, ο ιταλικός στόλος βομβάρδισε το Παλιό Φρούριο. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να χάσουν τη ζωή τους 15 άμαχοι από τους οποίους οι 13 ήταν πρόσφυγες και να τραυματιστούν άλλοι 35 πρόσφυγες. Τότε, στο Παλιό Φρούριο ήταν εγκατεστημένοι 6.000 με 8.000 πρόσφυγες και 350 ορφανά ελληνικής και αρμενικής καταγωγής τα οποία βρίσκονταν υπό την προστασία του Δημάρχου του Λονδίνου.

6 <https://www.in.gr/2020/02/06/plus/sxoliki-podia-san-simera-katargithike-pote-epivlithike/>

7 <https://kars1918.wordpress.com/2013/10/06/fasism-vs-corfu-and-refugees-1923/>

Η Μέση Εκπαίδευση στην Κέρκυρα στις αρχές του 20ου αιώνα⁸

Από το τέλος του μεσοπολέμου (1938) στην Κέρκυρα, η Μέση Εκπαίδευση είναι συγκεντρωμένη στα δύο Γυμνάσια Αρρένων (Α΄ και Β΄), στο Γυμνάσιο Θηλέων και στην Εμπορική Σχολή. Ένα σχολείο (το Πρακτικό Λύκειο Κέρκυρας) καταργείται λίγο πριν τον πόλεμο και στη θέση του, από το 1939 και έπειτα, δημιουργείται νέο (το Β΄ Γυμνάσιο Αρρένων Κέρκυρας). Δυο γυμνασιακά παραρτήματα (των Γυμνασίων Αρρένων της πόλης) λειτουργούν από το 1948 και το 1949 μέχρι την ανεξαρτητοποίησή τους, στις αρχές της δεκαετίας του '60. Πρόκειται για το Γυμνασιακό Παράρτημα Λευκίμμης (του Β΄ Γυμνασίου Αρρένων Κέρκυρας) και το Γυμνασιακό Παράρτημα Παξών (του Α΄ Γυμνασίου Αρρένων Κέρκυρας).

Εκεί όπου σήμερα βρίσκεται το 2ο Γυμνάσιο, υπήρχε το 1ο Γυμνάσιο Αρρένων. Ιδρύθηκε το 1865 και ήταν το πρώτο δημόσιο σχολείο στην Κέρκυρα μετά την ένωση των νησιών του Ιονίου με την υπόλοιπη Ελλάδα. Στεγάστηκε στους στρατώνες Γκριμάνι μέχρι τον Σεπτέμβριο του 1943, όταν βομβαρδίστηκε⁹.

Την 1η Νοεμβρίου 1940 έπεσαν οι πρώτες βόμβες στην Κέρκυρα με αποτέλεσμα την καταστροφή κτιρίων, υποδομών, καθώς και μεγάλο αριθμό νεκρών αμάχων. Οι βομβαρδισμοί έληξαν την 21η Απριλίου 1941. Μετά τη συνθηκολόγηση του ελληνικού στρατού και την κατάρρευση της αντίστασης στην ηπειρωτική Ελλάδα τον Απρίλιο του 1941, η συμπεριφορά των Ιταλών στρατιωτών ήταν εκδικητική. Ήταν σκληροί και είχαν έντονη την τάση να λεηλατούν. Το πρωί της 28ης Απριλίου 1941 αποστέλλει στον Κερκυραϊκό λαό την τελευταία του ελεύθερη ανακοίνωση. Στις 29 Απριλίου αναλαμβάνει τη στρατιωτική διοίκηση της Κέρκυρας ο στρατηγός Λουίτζι Μαντσίνι σύμφωνα με εντολή της Ρώμης. Από την αρχή της εγκατάστασης των Ιταλών στα Επτάνησα τέθηκε σε εφαρμογή το προπαγανδιστικό τους σχέδιο το οποίο σκόπευε στην κάμψη του εθνικού φρονήματος των πολιτών¹⁰.

Το αξίωμα του Γενικού Επόπτη παιδείας ανέλαβε στα τέλη Ιουνίου 1941 ο Ιταλός εκπαιδευτικός και ελληνιστής Κάρολος Μπριγκέντι. Μέχρι την άφιξη των Ιταλικών Πολιτικών Αρχών στην Κέρκυρα, αρχικά, και αργότερα και στα υπόλοιπα νησιά, η εκπαίδευση ελεγχόταν από την κυβέρνηση Τσολάκογλου των Αθηνών. Τα σχολεία παρέμειναν κλειστά μέχρι τον Ιούνιο του 1941. Μολονότι η κυβέρνηση Τσολάκογλου είχε δώσει διαταγή να ανοίξουν στις 19 Ιουνίου, οι Ιταλοί δεν το επέτρεψαν. Από την πρώτη στιγμή της παρουσίας του στην Κέρκυρα ο Μπριγκέντι θέλησε να έλθει σε επαφή με τους Διευθυντές των σχολείων και για αυτό τους κάλεσε σε σύσκεψη στη Νομαρχία και σε γεύμα στο Ξενοδοχείο "Μπελλα Βενέτσια". Επισκέφτηκε ο ίδιος τα σχολεία και ζήτησε την απομάκρυνση όλων των διευθυντών κατά το Σχολικό έτος 1941-1942 εξαιτίας της

⁸ Πρακτικά Εργασιών Διαδικτυακού Επιστημονικού Συνεδρίου, 2020: 11

⁹ <https://blogs.sch.gr/2gymkerk/to-scholeio/>

¹⁰ Φιλιππίτσας, 2010-2011: 23,24,48,51

ψυχρής υποδοχής που του επεφύλαξαν.¹¹

Το σχολικό έτος 1941-1942 ξεκίνησε τον Οκτώβριο. Επίσης, κατέφθασαν στα Επτάνησα Ιταλοί καθηγητές, για να διδάξουν το μάθημα της Ιταλικής Γλώσσας το οποίο ήταν πρωτεύον και εισήχθη σε όλα τα σχολεία Μέσης Εκπαίδευσης. Η σωματική αγωγή, παράλληλα, διδασκόταν από Ιταλούς εκπαιδευτικούς. Από το Σχολικό αυτό έτος, μάλιστα, άλλαξαν όλοι οι διευθυντές των σχολείων της Μέσης Εκπαίδευσης στην Κέρκυρα. Τη διεύθυνση του Β΄ Γυμνασίου Αρρένων ανέλαβε ο ίδιος ο Μπριγκέντι, ενώ διευθυντής του Πρακτικού Λυκείου έγινε ο Βιζάνι¹². Το Σχολικό έτος 1941-1942 έληξε στις 30 Μαΐου 1942¹³. Στις 5 Οκτωβρίου 1942 ανακοινώθηκε η έναρξη του Σχολικού έτους 1942-1943 και στις 14 Σεπτεμβρίου έγιναν οι εξετάσεις για τους ανεξεταστέους μαθητές της Μέσης Εκπαίδευσης. Από τις 7 Σεπτεμβρίου μέχρι τις 15 Οκτωβρίου 1942 διήρκησαν οι εγγραφές μαθητών¹⁴. Οι Έλληνες εκπαιδευτικοί αναγκάστηκαν να μάθουν Ιταλικά εκείνον τον χρόνο και ενημερώθηκαν για την έναρξη μαθημάτων ιταλικής γλώσσας, που λειτουργούσαν υπό την επίβλεψη της Σχολικής Εποπτείας κάθε νησιού¹⁵.

---

11 Φιλιππίτσας, 2010-2011: 66

12 Φιλιππίτσας, 2010-2011:68-70

13 Φιλιππίτσας, 2010-2011:72

14 Φιλιππίτσας, 2010-2011: 73

15 Φιλιππίτσας, 2010-2011: 75

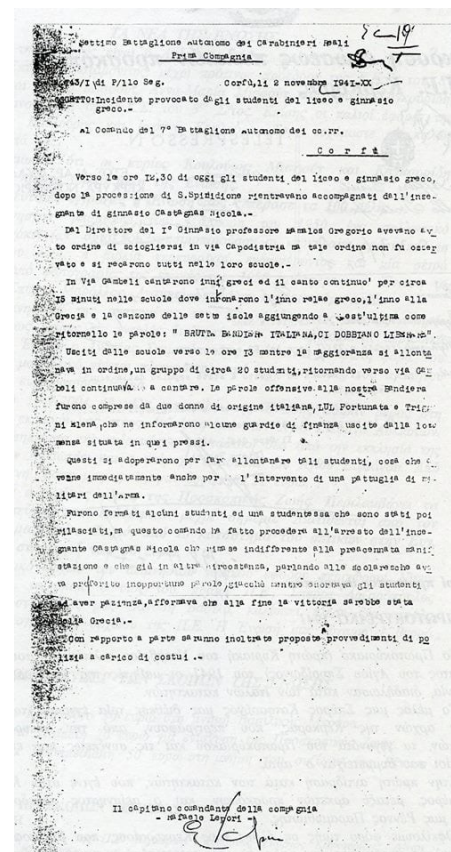
Νοέμβριος 1941 και το 2ο Γυμνάσιο Αρρένων¹⁶

Η πρώτη αντιστασιακή συγκέντρωση στην Ευρώπη κατά των δυνάμεων κατοχής και μάλιστα από μαθητές του 2ου Γυμνασίου Κέρκυρας, το Πρωτοκύριακο της 2ας Νοεμβρίου 1941. Η ιταλική κατοχική διοίκηση επέβαλε τη διακοπή της λειτουργίας των σχολείων της Μέσης Εκπαίδευσης μέχρι τη 19η Ιουνίου του 1941 “δια λόγους τάξεως”, όπως δηλώθηκε.

Μετά τη λιτανεία του Πρωτοκύριακου οι μαθητές συγκεντρώθηκαν σε ομάδες και ξεκίνησαν από την πλατεία της Ιονικής Τράπεζας και κατέληξαν στο Πεντοφάναρο. Από εκεί επέστρεψαν στο 2ο Γυμνάσιο, τραγουδώντας τραγούδια πατριωτικά καθώς και τον Εθνικό Ύμνο. Ένας μαθητής σήκωσε την ελληνική σημαία. Κανείς δεν ενόχλησε τους μαθητές, αλλά στο μεταξύ ενημερώθηκαν οι ιταλικές αρχές. Όταν η πορεία βρισκόταν στην Πόρτα Ρεμούντα, άρχισε να βρέχει, αλλά οι μαθητές δεν έχασαν τον ενθουσιασμό τους. Με την άφιξή τους στη μικρή πλατεία μπροστά από το 2ο Γυμνάσιο έφθασαν οι караμπινιέροι και όρμησαν στους νεαρούς διαδηλωτές. Μαζί με τους μαθητές ήταν και ο υπεύθυνος Γυμναστής Ν. Καστάνιας, ο οποίος αργότερα έγινε μέλος του Ε.Α.Μ. Κέρκυρας.

Τότε προκλήθηκε σύγχυση και πολλοί μαθητές ανέβηκαν στο σχολείο. Αφού κατέβασαν την ιταλική σημαία, την πέταξαν στον δρόμο. Οι караμπινιέροι δεν χρησιμοποίησαν όπλα. Παρά την καταρρακτώδη βροχή, οι μαθητές έτρεξαν να ξεφύγουν μέσα από τα καντούνια της Πόρτα Ρεμούντα. Κάποιοι, όμως, συνελήφθησαν. Μάλιστα, ο γυμναστής έπεσε θύμα ξυλοδαμού και φυλακίστηκε. Χάρη σε αυτόν πολλοί μαθητές γλίτωσαν τη σύλληψη από τους караμπινιέρους. Στις 27 Νοεμβρίου 1941 συνελήφθησαν καθηγητές, φυλακίστηκαν και εξορίστηκαν. Στους Οθωνούς εξορίστηκαν και πολίτες (Π. Κουρκουμέλης, Γ. Μάνεσης, Σ. Μπούας) που συμπαραστάθηκαν στους μαθητές και διακήρυξαν μαζί τους την αντίθεσή τους στην προσπάθεια εξιταλισμού της παιδείας.

Το γεγονός της 2ας Νοεμβρίου δεν αναφέρθηκε ποτέ στην “Εφημερίδα των Ιονίων” και δεν δημοσιεύτηκε κανένα άρθρο σχετικά με το περιστατικό. Η εφημερίδα, αντίθετα, εξακολούθησε την προπαγάνδα, καθώς έγραψε πως την πομπή της λιτανείας ακολούθησαν οι αρχές κατοχής και για πρώτη και τελευταία φορά συμμετείχε η φασιστική νεολαία της ιταλικής παροικίας.

¹⁶ <https://averoph.wordpress.com>

Γενικός Έλεγχος Β΄ Γυμνάσιον Αρρένων Κέρκυρας Σχολικά Έτη από 1943-1944 έως 1946-1947

Στο βιβλίο με τίτλο “Γενικός έλεγχος” του Β΄ Γυμνασίου Αρρένων της Κέρκυρας, το οποίο διαφυλάσσεται στο σημερινό 2ο Γενικό Λύκειο Κέρκυρας, καταγράφονται οι μαθητές που φοίτησαν στο Σχολείο κατά τα Σχολικά Έτη 1943-1944, 1944-1945 και 1946-1947. Σε αυτό έχουν καταχωρηθεί τα προσωπικά στοιχεία των μαθητών, όπως η καταγωγή (Πατρίς), το έτος γέννησης, το επάγγελμα του πατέρα, η διαγωγή, η βαθμολογία και οι παρατηρήσεις σχετικά με την πρόοδό τους. Παρά την πρόθεση να τηρηθεί η διαδικασία καταγραφής του βιβλίου, ωστόσο, δηλωτικό στοιχείο της εμπόλεμης κατάστασης είναι η άναρχη καταγραφή των δεδομένων κατά περιόδους.

Σχολικό έτος 1943-1944

Β΄ Γυμνάσιον Αρρένων

Κατά το Σχολικό έτος 1943-1944 οι τάξεις αναγράφονται ως “νέου τύπου”, Τα μαθήματα που διδάσκονταν στη Β΄, Γ΄ και Δ΄ τάξη ήταν τα Θρησκευτικά, τα Αρχαία Ελληνικά, τα Μαθηματικά, η Ιστορία, τα Νέα Ελληνικά, η Φυσική, η Γυμναστική και η Ωδική. Στην Ε΄ και στη ΣΤ΄ τάξη διδάσκονταν τα Θρησκευτικά, τα Αρχαία Ελληνικά, τα Λατινικά, τα Μαθηματικά, η Ιστορία, τα Νέα Ελληνικά, η Φυσική, η Γυμναστική και η Υγιεινή. Στη Ζ΄ τάξη οι μαθητές μελετούσαν Θρησκευτικά, Αρχαία Ελληνικά, Λατινικά, Μαθηματικά, Ιστορία, Νέα Ελληνικά, Φυσική και Γυμναστική. Στο σχολείο φοιτούσαν, συνολικά, 261 μαθητές. Δεν υπήρχε Α΄ και Η΄ τάξη, δηλαδή δεν υπάρχουν καταγεγραμμένα δεδομένα σχετικά με τις δύο αυτές τάξεις.

Συγκεκριμένα, στη Β΄ τάξη από τους 53 μαθητές οι 15 ανήκαν στον Δήμο Κέρκυρας, ενώ η πλειοψηφία καταγόταν από τη Νότια Κέρκυρα (Ριγγιάδες, Λευκίμμη, Χλωμός, Αργυράδες). Ένας μαθητής είχε έλθει από την Αθήνα και άλλος ένας από την Πάτρα. Η διαγωγή τους χαρακτηρίστηκε *Κοσμιωτάτη*. Τα έτη γέννησης ποικίλλουν. Ο μικρότερος μαθητής της τάξης γεννήθηκε το 1925 και ο μεγαλύτερος το 1932. Ωστόσο, οι περισσότεροι μαθητές γεννήθηκαν από το 1930 ως το 1932. Ο μεγαλύτερος μαθητής της Γ΄ τάξης γεννήθηκε το 1887 και ο μικρότερος το 1931. Από τους 60 μαθητές ένας ήλθε από την Ιταλία, ένας από τη Σαγιάδα Θεσπρωτίας και ένας από την Καβάλα, ενώ 26 ανήκαν στον Δήμο Κέρκυρας. Περιοχές της Κερκυραϊκής υπαίθρου που δηλώνονται ως Πατρίς των μαθητών, εκτός από αυτές της Νότιας Κέρκυρας, είναι ο Πέλεκας, οι Βαρυπατάδες, ο Σταυρός, η Κάτω και η Άνω Κορακιάνα, η Άφρα, η Περίθεια, η Κασσιώπη, το Νησάκι και οι Κουραμάδες. Στην Δ΄ τάξη εκείνη την εποχή ανάμεσα στους 55 μαθητές φοίτησε ένας Άγγλος υπήκοος, τρεις μαθητές από τους Παξούς, ένας από την Πάτρα, την Κεφαλλονιά και την Πρέβεζα. Τα έτη γέννησης ποικίλουν ανάμεσα στο 1924 και το 1930. Η διαγωγή σημειώνεται ξανά στην Ε΄ τάξη στην οποία φοιτούσαν 76 μαθητές, γεννημένοι από το 1922 ως το 1929 από τους οποίους δύο ήταν ξένοι υπήκοοι. Ένας μαθητής δεν ολοκλήρωσε τη Σχολική χρονιά, καθώς απεβίωσε. Οι λιγότεροι μαθητές, 17 συνολικά, γεννηθέντες από το 1923 ως το 1927 ανήκαν στη Ζ΄ τάξη. Ως προς τον χαρακτηρισμό της διαγωγής τους σημειώνεται *Κοσμία* για τους 15 από αυτούς, ενώ *Κοσμιωτάτη* για τους άλλους δύο.

Πρακτικόν Λύκειον

Η μοναδική τάξη του Πρακτικού Λυκείου η οποία λειτούργησε το συγκεκριμένο Σχολικό έτος ήταν η ΣΤ΄. Οι μαθητές αριθμούνταν σε 37, γεννηθέντες από το 1908 ως το 1928. Η διαγωγή όσων φοίτησαν (33 μαθητές) χαρακτηρίστηκε *Κοσμιωτάτη* και τόπος καταγωγής των μαθητών καταγράφεται ο Δήμος Κέρκυρας και η Νότια Κέρκυρα κατά πλειοψηφία. Αξιοπερίεργο είναι το γεγονός ότι η τάξη καταγράφεται στο Σχολικό έτος 1943-1944, αλλά “κλείεται” τον Μάρτιο του 1945. Ακολουθούν οι Απολυτήριες εξετάσεις του Πρακτικού Λυκείου για τους Κατ’ιδίαν

διδασκόμενοι οι οποίες διενεργήθηκαν από τις 2-27 Ιανουαρίου 1945 και ο Διευθυντής υπογράφει τον Μάρτιο του 1945. Ακριβώς κάτω από τα στοιχεία αυτά και χωρίς κάποιον ιδιαίτερο τίτλο καταγράφονται μαθητές ανήκοντες στη Στ' τάξη, κατ' ιδίαν διδασκόμενοι, οι οποίοι έδωσαν εξετάσεις τον Αύγουστο του 1945 οπότε και "κλείεται" το βιβλίο.

2ο Λύκειο

Στο βιβλίο σημειώνεται το 2ο Λύκειο με 252 μαθητές, συνολικά. Ο μεγαλύτερος μαθητής ήταν γεννημένος το 1887 και ο μικρότερος το 1931. Η διαγωγή όσων φοίτησαν ήταν *Κοσμιωτάτη*.

Προαγωγικές εξετάσεις

Κατά το Σχολικό έτος 1943-1944 διενεργήθηκαν Προαγωγικές εξετάσεις για τις τάξεις Γ', Δ', Ε', Στ' και Ζ' και οι μαθητές που συμμετείχαν κατάγονταν από την Ήπειρο (Άρτα, Ιωάννινα, Πρέβεζα) και κανένας μαθητής δεν είχε ως τόπο καταγωγής του την Κέρκυρα. Προήχθησαν όλοι (συνολικά 20 μαθητές).

Κατατακτήριες εξετάσεις των κατ' ιδίαν διδασκόμενων

Οι εξετάσεις διενεργήθηκαν για 2 μαθητές, έναν από την Αμφιλοχία και έναν από τους Παξούς. Έτος γέννησης των μαθητών καταγράφεται το 1925 και μόνον ο ένας από τους δύο κατετάχθη στη Ζ' τάξη.

Σχολικό έτος 1944-1945

Στο βιβλίο "Γενικός έλεγχος" το Σχολικό έτος 1944-1945 δηλώνεται με την αναγραφή, μόνον, του έτους 1945. Οι τάξεις που λειτούργησαν ήταν οι Γ', Δ', Ε', Στ', Ζ' και Η'. Η τάξη Α' και Β' δεν καταγράφονται στο βιβλίο, οπότε δε θα φοιτούσαν μαθητές σε αυτές. Συνολικά, οι μαθητές ανέρχονταν στους 300. Οι περισσότεροι μαθητές (74) φοιτούσαν στη Γ' τάξη στην οποία δεν έχει σημειωθεί η διαγωγή και ο μεγαλύτερος από αυτούς είχε γεννηθεί το 1927, ενώ ο μεγαλύτερος το 1932. Οι μαθητές της Δ' τάξης είχαν γεννηθεί, περίπου, τις ίδιες χρονολογίες με εκείνους της Γ' τάξης, δηλαδή από το 1925 ως το 1931. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι μαθητές της Ε' τάξης είχαν γεννηθεί μεταξύ του 1915 και του 1930, αλλά και στις επόμενες τάξεις παρατηρείται, σχεδόν, το ίδιο. Δηλαδή, οι φοιτώντες είχαν χρονολογία γέννησης από το 1922 μέχρι το 1929.

Επίσης, το Σχολικό έτος 1944-1945 πραγματοποιήθηκαν Κατατακτήριες εξετάσεις τον Δεκέμβριο του 1945 για τις τάξεις Γ', Δ', Ε, Στ', Ζ', Η', ενώ τον Ιανουάριο του 1946 έγιναν Συμπληρωματικές Κατατακτήριες εξετάσεις για τις τάξεις Γ', Ε', Στ', Ζ', Η'. Ο μεγαλύτερος μαθητής που συμμετείχε, είχε γεννηθεί το 1902.

Σχολικά έτη 1945-1946 και 1946-1947

Το Β' Γυμνάσιο Αρρένων δεν διαθέτει Α' και Β' τάξη, αλλά οι μαθητές αυξάνονται. Το Σχολικό έτος 1945-1946 στο σχολείο φοιτούν 356 μαθητές, ενώ κατά το Σχολικό έτος 1946-1947 οι μαθητές ήταν 436. Πάλι παρατηρείται το φαινόμενο οι μαθητές να έχουν γεννηθεί από το 1915 μέχρι το 1932. Επίσης, τον Ιούνιο και τον Δεκέμβριο διενεργήθηκαν Κατατακτήριες εξετάσεις κατά τα δύο αυτά Σχολικά έτη.

Επαγγέλματα γονέων

Στην κατηγορία *Επάγγελμα γονέα* μπορεί κανείς να διαβάσει επαγγέλματα τα οποία δεν υπάρχουν πια. Με τη βοήθεια του αρχείου είναι δυνατό να σχηματιστεί η εικόνα της Κερκυραϊκής κοινωνίας. Μερικά από αυτά είναι ο παραγωγός, ο ποτοποιός, ο σιδηρουργός, ο αγρονόμος, ο μυλωθρός, ο εμποροράπτης, ο δημοδιδάσκαλος, ο μεταπράτης, ο κυτιοποιός, ο καπνοπώλης, ο κλητήρ φυλακών, ο οπωροπώλης, ο δικολάβος, ο λαχανοπώλης, ο σαπωνοποιός, ο αγροφύλακας, ο μυλεργάτης, ο ορειχαλκός, ζυθοπώλης, ο τηλεγραφητής και ο ο πιλοποιός. Ωστόσο, όταν ο

πατέρας κάποιου μαθητή είχε πεθάνει, τότε δεν αναγραφόταν το επάγγελμα που ασκούσε ο εκλιπών όσο ζούσε, αλλά ούτε και το επάγγελμα της μητέρας, αν εργαζόταν. Σε αυτήν την περίπτωση πολλοί μαθητές συνοδεύονταν με το χαρακτηρισμό *Ορφανός*.

Κορίτσια, μαθήτριες του Πρακτικού Λυκείου

Κατά τα σχολικά έτη 1957-1958 και 1958-1959 φοίτησαν στο Πρακτικό Λύκειο τέσσερα κορίτσια. Επιτρεπόταν η φοίτηση θηλέων σε σχολείο Αρρένων, γιατί το Γυμνάσιο Θηλέων δεν διέθετε Πρακτικό Λύκειο. Η Κατεύθυνση ήταν Θετική. Σε αυτό το κύριο βάρος δινόταν στη Φυσική, στα Μαθηματικά και στη Χημεία. Άλλα μαθήματα που διδάσκονταν οι μαθητές τότε ήταν η Κοσμογραφία, η Βιολογία, τα Αγγλικά, τα Θρησκευτικά, τα Νέα Ελληνικά. Από τη Γυμναστική εξαιρούνταν οι μαθήτριες. Οι εξετάσεις διενεργούνταν δύο φορές τον χρόνο, μία πριν τις γιορτές των Χριστουγέννων και άλλη μία πριν το καλοκαίρι. Οι μαθητές φορούσαν πηλίκιο με κίτρινο σιρίτι και οι μαθήτριες φορούσαν μαύρη ποδιά. Ακόμα, τότε, η αυλή του σχολείου ήταν πρόχειρα συμμαζεμένη, καθώς ήταν σκόρπια τα ερείπια του πολέμου.

Επίλογος

Η αναδρομή στο παρελθόν και η αναζήτηση της ιστορίας του σημερινού 2ου Γενικού Λυκείου Κέρκυρας επεφύλασσε σε μαθητές και εκπαιδευτικούς μοναδικές πληροφορίες για το Β΄ Γυμνάσιο Αρρένων, όπως ονομαζόταν, αρχικά, το Σχολείο. Μέσα από τις σελίδες του Μητρώου των μαθητών αναδύθηκαν εικόνες για την εκπαίδευση στην Κέρκυρα κατά τα χρόνια του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου και του Εμφύλιου Πολέμου. Επιπλέον, είχαμε τη χαρά να γνωρίσουμε την κυρία Αικατερίνη Μεταλληνού, η οποία ήταν μία από τις πρώτες μαθήτριες του Πρακτικού Λυκείου. Σπούδασε Χημικός στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και δίδαξε σε σχολεία της Γερμανίας. Μιλώντας στους μαθητές, τόνισε την αγαστή σχέση που είχαν αναπτύξει οι άρρενες μαθητές με τις μαθήτριες και για τον σεβασμό που έτρεφαν για εκείνες. Είναι αλήθεια ότι στο Β΄ Γυμνάσιο Αρρένων φοίτησαν μαθητές που έγιναν σπουδαίοι επιστήμονες. Πρόκειται για ένα Σχολείο που διατηρεί την παράδοσή του ανεξίτηλη στο χρόνο.

Βιβλιογραφία

Blackledge, D. & Hunt, B., *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*, (1995), εκδ. έκφραση, Αθήνα

Γιαννάκου Αθηνά, Συμεωνίδου Νικολέττα, ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ, «*Η εκπαίδευση από τη δικτατορία Μεταξά έως τον Εμφύλιο Πόλεμο (1936-1950): μια ιστορική έρευνα*», ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ, ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΗ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2014

Καλεράντε Ευαγγελία, *Παιδεία στα χρόνια της δικτατορίας 1936-1940*, Εκδόσεις Γρηγόρης, Αθήνα 2016.

Καραγεώργος, Δ., (2000), *Το πρόβλημα και η επίλυσή του*, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα

Κογκούλης, Ι., (1997), *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική*, εκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη

Μουντζούρη Ε., Διατριβή Μεταπτυχιακής Ειδίκευσης, *Διεκδικώντας το δικαίωμα της μόρφωσης στην Κατοχή και Οι εκπαιδευτικές προτάσεις της.*, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ, ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2020

Παπάς, Α., (1997), *Το προφίλ του δασκάλου*, Αθήνα

Παπανούτσος, Ε., (1975), *Η Παιδεία, το μεγάλο μας πρόβλημα*, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα

Πρακτικά Εργασιών Διαδικτυακού Επιστημονικού Συνεδρίου με θέμα: *Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗ ΝΗΣΙΩΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ*, Περιφερειακή Διεύθυνση Εκπαίδευσης Ιονίων Νήσων 1ο Περιφερειακό Κέντρο Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού Ιονίων Νήσων, 18 – 19 Σεπτεμβρίου 2020

Σταματίου Χ., Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, *Η διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής στην περίοδο της Κατοχής. Η περίπτωση του Ανωτάτου Εκπαιδευτικού Συμβουλίου (1941-1945)* ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΦΛΩΡΙΝΑΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ, ΦΛΩΡΙΝΑ ΜΑΪΟΣ 2020

Χατζηστεφανίδης, Θ., (1990), *Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης (1821-1986)*, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα

Φιλίππιδης, Μ., (2010-2011), *Η Προπαγάνδα και η Εκπαιδευτική πολιτική των Ιταλικών Στρατευμάτων Κατοχής στα Επτάνησα (1941-1943)*, Μεταπτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Πατρών

<https://www.maxmag.gr/politismos/ekpaideusi/o-tropos-leitoyrgias-tis-ekpaideysis-tin-katochi/>

Η Παιδεία στην Αντίσταση. Ανακτήθηκε από Η Παιδεία στην Αντίσταση. Ανακτήθηκε από <https://ilioupoli.gr/mea-nea/i-paideia-stin-antistasi>

<https://www.corfuhistory.eu/>

<https://www.in.gr/2020/02/06/plus/sxoliki-podia-san-simera-katargithike-pote-epivlithike/>

<https://blogs.sch.gr/2gymkerk/to-scholeio/>

<https://averoph.wordpress.com>

<https://kars1918.wordpress.com/2013/10/06/fasism-vs-corfu-and-refugees-1923/>